

Hvad ved vi nu

– om danske talesprog?

Redigeret af Frans Gregersen og Tore Kristiansen

SPROGFORANDRINGSCENTRET

Denne artikel er kapitel 12 i bogen
Hvad ved vi nu – om danske talesprog?
(red. F. Gregersen og T. Kristiansen)
Sprogforandringscentret 2015.

12 Talens forandringer – sproglig variation hos den talende inden for interviewsituationer og i samme situation over tid

FRANS GREGERSEN

SPROGFORANDRINGSCENTRETS PROJEKT er karakteristisk for sociolingvistik ved at det studerer sprog og samfund empirisk. Det betyder at man i praksis er henvist til at optage en række informanter på en måde så det der siges, kan danne basis for en rimelig generalisering: Sådan taler alle mennesker (der har samme baggrund, samme fødested, samme alder, samme køn). Vi påstår med andre ord at de informanter vi har optaget, er repræsentative for deres gruppe.

Det der adskiller sociolingvistik fra andre samfundsvidenskaber, er at vi studerer talesprog, både det der siges, og den måde det siges på. Sociolingvistikken udviklede sine metoder i dialog med tidligere talesprogsforskning. I Danmark og de andre nordiske lande var der en stærk tradition for at studere landboers sprog, de traditionelle dialekter. Denne dialektologi blev i de nordiske lande grobunden for sociolingvistik som udvidede perspektivet til ikke bare at se på talere fra landet, men også dem der boede i de større og mindre byer. Den slags talere havde dialektologien mest interesseret sig for når de skulle forklare hvorfor dialekterne blev svækket. Den store danske dialektolog og sproghistoriker Peter Skautrup skriver f. eks. i sit tidligste arbejde om hvorfor dialekternes særpræg er på retur:

At der for de danske Dialekter i det 19. Århundrede er indtrådt et Vendepunkt, vil være klart for enhver, der beskæftiger sig med Studiet deraf. Klimax er nået, Dialekternes Særpræg er på Retur. – Grænserne mellem dem indbyrdes og Grænsen mellem dem og Rigssproget bliver mere og mere flydende. Ikke således at de helt forsvinder, et Bøgetræ er et Bøgetræ, enten det gror i Vestjylland eller på Lolland, men så langt som Vestenvinden har Magt, skal den nok vide at kroge Bøgen mod Øst; således også med Sproget, en

Jyde vil aldrig komme til at tale som en Fynbo, endsige som en Bornholmer eller omvendt (Anthropogeografi!) men Rigssproget vil virke nivellerende, dets Ordforråd vil blive Dialekternes, de gamle ”sære” Ord dø, de gamle Bøjninger glemmes. Hvad der sidst vil forsvinde, er den musikalske Accent – taget i videste Forstand – thi den hindrer mindst sproglige Samkvem mellem Dialekter – og den bundet måske dybest af alle de Faktorer, der konstituerer en Dialekt.

Årsagerne er mange og forskellige. Betragter vi Jylland som et Hele, ser vi, at Rigssproget nu har slået store Brescher i den jyske Mur, Brescher, hvorfra det Dag for Dag sender sine Ord ud over hele Landet, nemlig Byerne. (Skautrup 1921 (1976): 9–10)

Peter Skautrup var ikke spåmand, men en stor sproghistoriker der på basis af sit kendskab til hvilke kræfter der påvirker sprogudvikling, kunne fremsætte en forbløffende præcis redegørelse for hvordan det århundrede vi studerer i denne bog, ville forme sig rent sprogligt. Det er Sprogforandringscentrets pointe (se Kapitel 1) at der faktisk ikke er tale om byer i flertal, men at det alene er København der har præget udviklingen frem mod det ensartede sproglige landskab som Skautrup forudsagde (men måske er det også København Skautrup tænker på når han nævner at vestenvinden kroger bogen *mod øst?*). Skautrup bruger en militær metafor når han taler om Brescher i den jyske Mur, men han nævner også den indtrængende fjende ved navn: Rigssproget. Og rigssproget – som vi i denne bog kalder standardtalesproget – er københavnsk (se om terminologi i Indledningen, s. 34).

Faktisk skulle der nu gå ganske længe før de danske sociolingvister begyndte at studere København som sprogsamfund. Der var tilløb i slutningen af 1960’erne hos Danmarks første egentlige sociolingvist, Mogens Baumann Larsen, men først i slutningen af 1980’erne blev der gennemført et større projekt om Københavns sprog.

Projekt Bysociolingvistik

Projektet, som kom til at hedde Projekt Bysociolingvistik, kan her tjene som eksempel på hvordan man udfører empiriske studier af talesproget i sprogsamfund af den kompleksitet som de store byer alle udviser.

Det første man skal tage stilling til, er om man vil studere sprogsamfundet København, dvs. de talesprog der tales i København, eller om man vil studere københavnsk, altså det sprog der tales af dem der selv kalder sig, og af andre ses som, københavnere (og som er født og opvokset i København). For Projekt Bysociolingvistik var valget let, det sidste måtte gå forud for det første. Vi var ganske klar over at København også er verdens største jyske by, men det gør ikke jysk intonation københavnsk. Tværtimod eksisterer den

jyske intonation i København som et mere eller mindre bevidst valg fra oprindelige jyder som et signal til de omgivende københavnere om at de er netop det: jyder i København.

Valget af københavnsk som objekt betød også et fravalg af de andre sprog der taltes i København da vi påbegyndte dataindsamlingen – og det var ganske mange. Der taltes mindst tyrkisk, kurdisk, urdu, vietnamesisk, engelsk, fransk, tysk, svensk, norsk og finsk, for slet ikke at tale om færøsk og grønlandsk og mange, mange flere. Alle disse sprog blev bevidst valgt fra som studieobjekt.

For at have et velafgrænset område at gå ud fra valgte vi at fokusere på kvarteret Nyboder, som dengang var ved at blive forandret fra et boligområde forbeholdt flådens ansatte til at være tilgængeligt også for hærens professionelle. Det gamle Nyboder var karakteristisk og havde en flere hundrede år lang historie som få andre kvarterer i København – og var bedre afgrænset og mindre omfattende end f.eks. brokvartererne. Det havde den fordel at det både udgjorde et overkommeligt kvarter at færdes i som feltarbejder, og ikke mindst at alle uden videre kunne forstå at vi kom for at snakke med dem om deres barndom og opvækst. Nyboder var – og er sikkert stadig – noget særligt som dem der har boet der, deler og gerne vil fortælle om. Sidst men ikke mindst kunne man inden for et begrænset område finde både arbejderklasse og middelklasse, og dermed få opfyldt sociolingvistikens krav om at de tale-rem man arbejder med, skal være socialt karakteriseret.

Når man gennemfører en sociolingvistisk undersøgelse, er der i hvert fald to hensyn der skal tilgodeses: Man skal overholde et klart design for undersøgelsen, og man skal kun indsamle så mange data at man har en rimelig chance for at få dem alle bearbejdet inden for projektets ressourcer og levetid. Vi overholdt klart det første krav. Planen var at der skulle indsamles så mange data at vi kunne arbejde med i hvert fald tre generationer: de 15–24-årige, de 25–40-årige og de 41–60-årige, to køn: mænd (m) og kvinder (k), og to samfundsklasser: arbejderklasse (AK) og middelklasse (MK) – og så skulle der være 5 informanter i hver celle som i det idealdesign der er gengivet i Tabel 1.

Tabel 1: Idealdesign for en undersøgelse af hvilken betydning tilhørsforhold til generation, køn og klasse har.

Generation	15-24-årige		25-40-årige		41-60-årige	
	m	f	m	f	m	f
Klasse: AK	5	5	5	5	5	5
Klasse: MK	5	5	5	5	5	5
TOTAL	10	10	10	10	10	10

Det er temmelig indlysende at de ideelt set 60 personer der i dette design skal repræsentere Nyboder, kun i meget indirekte forstand kan siges at repræsentere københavnernes, af hvilke der dengang var mindst omkring 650.000. Men sådan er spillereglerne når man også skal tage hensyn til det andet krav, nemlig at de indsamlede data skal kunne behandles med de tilrådeværende ressourcer og arbejdstid. Projekt Bysociolingvistik varede fra 1986 til 1991 og vi fik ganske vist indsamlet mange data – også langt flere end det fremgår af idealdesignet, for når folk der blev interviewet, viste sig ikke at være født i Nyboder, blev de blot placeret i en kontrolgruppe, men vi fik ikke bearbejdet mere end en brøkdel af det indsamlede.

Feltarbejdet

Når man har lagt sig fast på et design, skal man i gang med båndoptageren. Det kan sikkert være instruktivt at forklare hvorfor undersøgelser af denne type slet ikke er slut når man har slukket for båndoptageren ude hos informanten. Det bliver der redegjort for i de følgende afsnit. Men først skal vi i felten bevæbnet med en (bånd)optager.

Vi forudsætter at vi har fundet en kandidat som har erklæret sig villig til at modtage en feltarbejder der vil optage ham eller hende mens han eller hun taler i mindst en time om barndom og opvækst i Nyboder og hvad der nu ellers kan komme på tapetet. Feltarbejderen griber sin båndoptager, køber kager eller basser og cykler over til Nyboder, ringer på og bliver lukket ind. Det allerførste der sker, er at feltarbejderen sætter båndoptageren op så der ideelt set optages fra første sekund. Derefter stilles der en række spørgsmål der alle drejer sig om informantens baggrund, forældres job og uddannelse, eget job og uddannelse, hvor familien havde boet i Nyboder (man flyttede meget inden for Nyboder fordi højere rang gav adgang til flere kvadratmeter indtil man måske endte med at have et helt hus til rådighed), skolegang og senere liv.

En sådan optagelse af talesprog har den fordel at den handler om noget de fleste mennesker er legitimt og livligt interesseret i, nemlig dem selv. Sociolingvistikens grundlægger, William Labov, har i sine arbejder om hvordan man udfører sociolingvistisk feltarbejde, udformet omfattende retningslinjer for det der samlet kaldes et sociolingvistisk interview. Det gælder om at komme ind på emner der optager informanterne så meget at de glemmer de bliver optaget. At feltarbejderen på et eller andet tidspunkt sprænger sig vej gennem det forsvar alle mennesker opretholder i form af ideer om hvordan man 'bør' tale, er det allerførste krav til et godt sociolingvistisk interview – for vi er (som Labov udtrykker det) interesseret i at *optage hvordan informanterne taler når vi ikke er der* (det kaldes 'observatørens paradoks' og gælder faktisk

for alt feltarbejde, også antropologisk). Derfor er feltarbejderne trænet i tøvende eller direkte at udfordre den i begyndelsen temmelig formelle situation hvor en fremmed gæst besøger en vært, så der i stedet for bliver tale om et besøg fra en *intim fremmed* som informanten kan betro sig til, skulle han eller hun få behov for det. (I Nyboder-undersøgelsen fandt vi at der kunne gå op til en time før informanterne slapper så meget af at de frembringer tale som man kan karakterisere som 'afslappet'). Feltarbejderen forsvinder efter optagelsen fuldstændig ud af informantens liv, og det giver paradoksalt nok en frihed til at komme af med noget man ikke ville fortælle til alle og enhver.

Feltarbejderen vender – fuldstændig udmattet – tilbage til universitetet med en mindst timelang optagelse, skriver en udførlig dagbog fra optagelsen, sætter dataarket med informantens sociale baggrundsdata ind i den dertil oprettede mappe så alle i projektet herefter ved hvad der er foregået og hvem der taler på båndet, som i øvrigt også nummereres efter et konsistent system og kopieres for aldrig nogensinde at gå tabt.

Så skulle man tro at analysen kunne påbegyndes, men nej. Nu forestår den mest tids- og ressourcekrævende del af dataindsamlingen: udskrivning.

Udskrivning

Der findes mange forskellige måder at overføre tale til skrift på. I den periode hvor fonetikken og dialektologien blev til (fra 1860'erne og frem til 1950'erne), havde man ikke nogen båndoptager til rådighed (og lakplader havde en stærkt begrænset plads/tid til rådighed). Derfor udviklede man en lydskrift, dvs. en skrift som viste informanternes udtale. Efter at man fik båndoptagere, og især efter at optagelsesprocessen er blevet digitaliseret, er behovet for at lydskrive blevet meget mindre. Man har jo lydfilen til rådighed når man skal lave fonetiske analyser. I stedet skriver man ud sådan at talen i princippet bliver skrevet ned som om alle talte ligesom retskrivningsordbogen. De ord der kan genkendes som danske, staves med andre ord fuldstændig ligesom man ville have gjort det hvis der var tale om skrift. Formålet er at kunne sammenligne skrift og tale – og at kunne opbygge søgemaskiner som kan tage udgangspunkt i en standardiseret udgave af ord eller ordformer. Det kommer vi tilbage til.

Nu er det med at skrive ord ud faktisk ikke det sværeste i udskrivningsprocessen. Det kan ganske vist være svært at afgøre hvad folk siger når de mumler, eller når man ikke kan genkende navne (f.eks. på personer, lokaliteter eller institutioner der omtales hurtigt fordi de er kendt for alle der bor i området), men det er langt sværere at gengive det der er karakteristisk for talesproget som sådan, nemlig at det er interaktionelt. Talesprog i situationer hvor vi kan se hinanden ansigt til ansigt (*face to face*), er præget af at vi kun

siger nok til at vi er sikre på at blive forstået, men også lige netop tjekker om vi så faktisk er blevet forstået rigtigt. Det første betyder at talesprogsætninger ofte har en anden struktur end det man lærer om i skolen (se Kapitel 11 om grammatisk variation og forandring). Det andet fører til alle mulige *hm*'er og *mja*'er som ikke findes i *Retskrivningsordbogen*. Det giver i sig selv et gedigent notationsproblem for hvor mange slags *mja* findes der egentlig? Men dermed er det ikke slut: Man skal mindst også tage stilling til hvordan man klarer det at folk ofte taler i munden på hinanden eller afbryder sig selv eller hinanden, at mange bruger forskellige tøvolyde når de ikke lige ved hvordan de skal formulere den næste sætning – og så er det altså helt afgørende at en god udskrift finder en måde at notere talesprogets særlige ord på (se Kapitel 10 om interjektioner i Ordbog over Dansk Talesprog), og sidst men ikke mindst at den respekterer tavshedens betydning. Man kan diskutere endeløse dage og nætter hvordan pauser skal noteres, og hvor langt et lydløst tidsrum skal være for overhovedet at være en pause, og hvis pause det er når den falder mellem to ytringer fra forskellige talere.

Alt dette og mere til skal man finde en konsistent løsning på sådan så udskriverne gør det samme når de står over for det samme fænomen. En god udskrift indeholder alt hvad der bliver sagt, og kun det der bliver sagt, udskrevet efter en fuldstændig konsistent praksis. På Sprogforandringscentret har vi nu årelang erfaring med udskrivning og har lagt vores udskrivningsmanualer på nettet så enhver kan se hvordan det kan gøres.

I skrivende stund (5.8. 2015) er der i alt 2803 lydoptagelser i korpus repræsenterende lidt over 1924 timer. Men kun 893 filer repræsenterende 699 timer er skrevet ud, korrekturlæst og til rådighed for søgemaskinen (se Indledningen s. 32). Denne noget mere end en tredjedel af det mulige er til gengæld et enestående stort antal timer målt med internationale alen – og rigeligt stort til at lave alle mulige undersøgelser, især naturligvis fonetiske.

Etiske forholdsregler

Al samfundsvidenskabelig forskning anvender begrebet *informeret samtykke* for at gøre rede for hvordan forholdet mellem dataindsamler og forsøgsperson/informant/meddeler (eller hvad man nu vælger at kalde den der stiller sin viden eller medvirken til rådighed for forskningen) skal reguleres. Det dækker over at der på forhånd tegnes en kontrakt mellem de medvirkende sådan at informanten er klar over hvad han eller hun medvirker i, og sådan at han eller hun bevarer kontrol over hvad hans eller hendes medvirken kan bruges til.

Sprogforandringscentrets erfaring har været at meget få informanter siger nej til at deltage når de bliver kontaktet. Jeg er faktisk ikke klar over hvor

mange det drejer sig om, men det er så få at vi kan sige det er undtagelsen. Reglen er at den der kontaktes med henblik på aftale om et interview, straks siger ja. Men man kan jo sige at det kun er et ja til at blive optaget. Det næste er at bekræfte på skrift at det der så faktisk er blevet optaget, må benyttes af forskerne til forskning. Det sikrer vi ved at informanten til sidst underskriver en sådan aftale. Den sættes ind i mapperne med dagbogen og de baggrundsplysninger der er samlet ind om informanten.

To forhold mere må sikres. For det første må udskriverne skrive under på at de aldrig røber informationer de er kommet i besiddelse af ved at skrive ud, til nogen levende sjæl uden for Sprogforandringscentret. Det må aldrig ske at en udskriver ved et bryllup kommer til at fortælle at han eller hun har skrevet et interview ud med bordfællens bedstefar (f.eks. fordi hun genkendte navnet) eller – endnu alvorligere – gengiver en historie fra optagelsen.

For det andet må det sikres at ingen informanter kan genkendes når materialet så faktisk anvendes til forskning eller man benytter eksempler fra data i undervisningen. Eftersom mennesker i almindelighed er højt specialiserede til at genkende andre mennesker på deres stemme (det bruger vi jo bl.a. når en der blot præsenterer sig som 'Mette' ringer op, og vi uden tøven genkender en datters veninde bare på stemmekvaliteten), må der ikke spilles optagelser i undervisningen medmindre man eksplicit har fået tilladelse til det af den der taler. Det er næsten altid muligt at få denne tilladelse, men den skal altså til for at vi kan hævde at det der er blevet sagt i de sociolingvistiske interviews, bliver mellem os forskere og dem der har sagt det. Og den skal indhentes hver gang.

Undervisningen i dansk i skolen er i alt væsentligt baseret på skriftsproget. Det er en del af Sprogforandringscentrets mission at bidrage til at lave om på dette forhold. I forbindelse med vores deltagelse i den danske afdeling af det europæiske samarbejde om sprogdata, CLARIN, indsamlede vi en mindre men velkomponeret række optagelser af ungt dansk talesprog til almen brug i undervisning. Samlingen består af interviews og gruppesamtaler med 16 unge mennesker ligeligt fordelt mellem to typer af ungdomsuddannelse (htx og stx) og mellem de to køn. Optagelserne er både videooptaget og skrevet ud, og er lige til at bruge i undervisningen – for de deltagendes tilladelse til at disse optagelser stilles frit til rådighed for alle, er blevet indhentet én gang for alle.

Automatisk databearbejdning

Når optagelserne er skrevet ud, kan de bruges til en hel masse. Man kan søge på ord og ordformer, og man kan på den måde f.eks. finde ud af hvordan det lyder når danskere siger et bestemt ord, f.eks. ordet 'dansk'. De udskrevne

filer på centret forsynes automatisk med en grov lydskrift som sådan set blot kompenserer for den danske retskrivnings ejendommeligheder, nemlig at der er ganske stor afstand mellem skrift og lyd. Lydskriften genereres automatisk, så den kan ikke fortælle os noget om hvilken en af de mange måder et ord kan siges på, der faktisk bliver brugt i netop dette tilfælde. Men den kan bruges til at opsøge alle de steder i materialet hvor man ville forvente en særlig lyd på basis af udskriften.

Vi har også et program som automatisk forsyner ordene i udskriften med ordklasse. Programmet er oprindeligt udviklet til og trænet på skriftsprog (af Peter Juel Henriksen fra CBS som vi købte programmet af; det er også ham der har lavet det automatiske fonetik-program), så det er ikke 100 % sikkert, men det er forbløffende træfsikkert og kan f.eks. benyttes til at sortere ord der staves ens men har forskellig grammatisk funktion, såsom f.eks. ordformen 'så'. Der kan være tale om et adverbium som i 'så højt talte han' eller der kan være tale om verbet 'se' i præteritum.

Kodning

Nu skulle man da tro at vi så var ved vejs ende og kunne påbegynde det sjove, analyserne, men nej. Endnu ikke. For de analyser som udgør hovedstammen af det arbejde som præsenteres i denne bog, er der lang vej endnu. Først skal der nemlig kodes. I flere af kapitlerne i bogen finder man resultater der bygger på kodninger inden for grammatik og fonetik. I dette kapitel beskrives en kodningstype som vi har udviklet til at kontrollere materialet for intra-individuel variation.

Intra- og inter-individuel variation

Sociolingvistik drejer sig om variation. Vi vil beskrive hvordan dem der taler dansk, varierer mht. lyd, grammatik, semantik og pragmatik. Den slags variation er variation *mellem* informanter, dvs. *inter-individuel* variation. Men sociolingvistikken har altid været klar over at individer også selv varierer mellem hvordan man taler i forskellige situationer, og denne *intra-individuelle* variation vil man også gerne beskrive. Hov, har sociolingvistikken så ikke et problem hvis dataindsamlingssituationen er én og den samme: det sociolingvistiske interview?

Jo, og det er da også grunden til at *Københavnstudier i Hverdagsprogning* netop indsamler data fra mange forskellige situationer med de samme informanter (se Kapitel 6). Og så alligevel: Det sociolingvistiske interview er en særlig talesituation som netop har til opgave inden for samme ramme at fremkalde så mange som muligt af informantens forskellige *stilarter*. I William Labovs grundlæggende arbejde med det sociolingvistiske interview skulle

dette netop fremkalde en måde at tale på som findes når der ikke er nogen feltarbejder til at optage den. Labov udviklede i sit arbejde i New York i begyndelsen og midten af 1960'erne forskellige teknikker som skulle fremkalde denne stilart. Den mest berømte teknik består i på et egnet tidspunkt i løbet af interviewet at stille det spørgsmål om informanten mon nogensinde havde været i livsfare. Det havde alle i New York, som i denne periode var et farligt sted (det er det vist ikke mere). Derfor svarede alle informanterne uden at blinke 'ja'. Labov lænede sig tilbage i stolen og spurgte simpelthen: 'Hvad skete der?'

Resultatet var at Labov fik optaget rigtig mange '*stories of life and death*' (hvad der i øvrigt førte til at han udviklede en særlig teori om den slags selvoplevede mundtlige fortællinger, *narrativer*). Labov observerede nu at disse (gen)fortællinger var præget af en særlig vejrtrækning og en særlig optagethed af at få fremstillet episoden så feltarbejderen (Labov selv) kunne forstå hvor alvorligt det var, så han konkluderede at informanterne genoplevede disse meget dramatiske begivenheder mens de (gen)fortalte (om) dem. Det førte ham til at påstå at netop disse passager gav et unikt indblik i hvordan folk taler når de er så optaget af indholdet i det de siger, at de ikke har tid eller energi til også at lytte til hvordan de selv taler.

Der er ingen tvivl om at vi alle har et sådant taleovervågningsberedskab som bl.a. bruges til selvrettelser: Vi hører at vi har sagt noget vi ikke intenderede, og skynder os at gribe ind. Labov kaldte det *den sociolingvistiske monitor*. Han observerede at det var den der blev sat i gang når han bad informanterne om at læse ordlister højt, eller endnu klarere når han på samme måde bad informanterne om at læse ordpar der kun adskilte sig i en bestemt lydlig henseende, såkaldte *minimale par*. Kun stødet adskiller navnet 'Møller' fra professionen 'møller'; dette ordpar er således fint til at skille dialekter der har stød, fra dem der ikke har. Og man kan være sikker på at få stødet frem, hvis informanten overhovedet har det, netop når man beder dem læse sådan et ordpar op.

Det ligger i hele Labovs tænkning at det gælder for feltarbejderen om at få informanten til at slå den sociolingvistiske monitor fra så man på den måde kan få adgang til en ucensureret taleform som Labov mente var mere systematisk og et mere ægte udtryk for informanternes personlighed end dem hvor de benyttede den sociolingvistiske monitor til at leve op til hvad de troede han forventede af dem. Feltarbejderen er altså i den mærkelige situation at han eller hun skal få informanten med på at lave mange forskellige samtaler inden for den ramme som det sociolingvistiske interview tilbyder.

Én ting stod klar allerede da vi i Projekt Bysociolingvistik stillede Labovs berømte livsfare-spørgsmål: Nyboder var ikke New York! Rigtig mange af

vores informanter svarede simpelthen 'nej', og så var vi nødt til at finde på noget andet.

På dette sted kan vi passende standse op og stille (og efterfølgende besvare) det spørgsmål som læseren muligvis allerede har stillet for længe siden: Jamen, *forstiller* mennesker sig så meget at det kan høres rent sprogligt? Er der virkelig et problem for sociolingvisten her?

Jeg tror det er vigtigt at være klar over at der ikke er tale om bevidst forstillelse, eller at der kun er tale om noget sådant i undtagelsestilfælde. De allerfleste mennesker er ikke klar over og kan ikke selv kontrollere den måde de varierer på. Man kan høre mange sige at de selv taler på en bestemt måde når de er sammen med bestemte personer som taler på en karakteristisk måde; de bliver så at sige sprogligt smittet. Her kunne der jo så være tale om smitte fra interviewereren – hvorfor vi da også indførte den regel at den feltarbejder som gennemførte interviewet, skulle være fra samme region som informanten.

Men hvis vi skal forstå den intra-individuelle variation rigtigt, skal vi knytte den til situationer vi kender. Hvis vi er til jobsamtale hvor alt ved os måles og vejes for at der kan træffes en afgørelse om hvem der skal have det eftertragtede job, taler vi med stærk opmærksomhed på at gøre det bedst mulige indtryk på de ukendte samtalepartnere. Hvis vi omvendt snakker med dem der kender os bedst og/eller har kendt os længst, er det stærkt sandsynligt at vi netop sætter den sociolingvistiske monitor på stand by så vi kun retter åbenlyse fejl.

I det sociolingvistiske interview bevæger feltarbejderen sig principielt fra at være en (potentielt farlig) fremmed til at være en intim gæst – og fremkaldes på den måde meget forskellige måder at tale på som dog alle er reelle udtryk for hvordan informanten taler. Når man samtidig vil sammenligne et gammelt interview med en informant med et nyt, er det helt afgørende at kunne kontrollere for denne intra-individuelle variation. Ellers risikerer vi f.eks. at sammenligne noget af det mest afslappede i det gamle interview med noget af det mindst afslappede i det nye – hvad der muligvis ville føre til fejlslutninger mht. hvor meget vedkommende har forandret sig siden sidst. Også derfor er det vigtigt med lange interviews. Men det er samtidig et kors, for hvordan fanden skal vi finde frem til hvilke passager i interviewet der er 'afslappede', og hvilke der ikke er det?! Det spørgsmål udviklede vi en hel kodingsmanual for at kunne svare på.

iiv-kodning

Da Sprogforandringscentret påbegyndte sit arbejde i 2005, var det som forklaret i Indledningskapitlet ikke kun Projekt Bysociolingvistik der skulle gentages. Som følge af at der i 1970'erne og 1980'erne blev gennemført en del

dialektologisk-sociolingvistiske undersøgelser, var det muligt at råde over hele 7 tidligere undersøgelser, nemlig: Vinderup, Odder, Vissenbjerg, Næstved, Moderne Sjællandsk (også fra Næstved, forkortet Modsjæl), Køge, København. (En nærmere beskrivelse af hver enkelt undersøgelse findes på centrets hjemmeside, <http://dgcss.hum.ku.dk/forskning/undersoegelsesomraader/>).

De forskellige oprindelige undersøgelser adskilte sig mht. hvilke dataindsamlingsmetoder de anvendte, og hvilken holdning de havde til intra-individuelle forskelle. For at få disse forskelle frem, og for at kontrollere de situationer inden for indsamlingsrammen (vi kaldte dem 'diskurskontekster') der kunne forventes at føre til intra-individuel variation, måtte vi karakterisere de forskellige optagelser på en måde så de enkelte passager blev sammenlignelige.

Samtaletype

Vi begyndte med det enkle: Der er en fundamental forskel på om optagelsen er et sociolingvistisk interview med en enkelt person, eller en optagelse af flere informanter på én gang – og her kan der såmænd skelnes yderligere mellem gruppeinterviews og egentlige gruppeoptagelser. Denne kodningsdimension døbte vi Samtaletype.

Der skelnes altså mellem tre forskellige typer:

- Enkeltinterview
- Gruppeinterview
- Gruppeoptagelse

Derudover skelnes der mellem situationer hvor interviewerens er bekendt med informanten på forhånd eller ej. Ideen var at man på denne måde kunne se om deltagere der kendte hinanden på forhånd, gik direkte til de 'afslappede' passager i stedet for først at føle hinanden på tænderne.

Aktivitetstype

Den næste dimension i kodningen døbte vi Aktivitetstype, og den dækker det der typisk foregår i alle optagelser: Der indsamles Baggrundsdata, og der føres Samtale. Ofte får vi en afbrydelse, f.eks. hvis en på forhånd ukendt pludselig dukker op – og dermed fremkalder en Samtale med ikke-deltager. I mange af interviewene er der en sektion hvor informanternes Sprogholdninger er i fokus, så den fik også sin egen kategori. Grunden er at det kan formodes at den sociolingvistiske monitor i hvert fald er slået til når man diskuterer sprog. Endelig var der altid i Sprogforandringscentrets interviews en sektion hvor der blev underskrevet en aftale mellem informant og projekt om opta-

gelse; den kaldte vi Tilsagnserklæring. Tilbage er en særlig kategori som vi kommer tilbage til, og som indeholder de passager hvor informanterne siger noget bestemt fordi vi har bedt dem om det. Eksempelvis bad vi informanterne i Projekt Bysociolingvistik om at læse en række sætninger op for at være sikre på at få deres udtale af en bestemt fonetisk variabel som er ret sjælden i almindeligt talesprog, og vi havde også nogle sætninger som vi bad informanterne sige så hurtigt de kunne, for at undersøge hvilke reduktioner der skete i hurtig tale. Disse passager kaldte vi Elicitation.

Disse to dimensioner – Samtalestype og Aktivitetstype – synes at være de nemmeste at have med at gøre, og måske også de mest anvendelige. De kategorier der indgår i dem, er nemme at gå til, og de har åbenbar relevans for enhver undersøgelse. Alligevel er det meget sjældent at den slags oplysninger indgår i den redegørelse for dataindsamlingen der gives i videnskabelige artikler. Vi håber her at være med til at sætte en ny standard for det der nu kaldes *metadata* for sociolingvistiske undersøgelser.

Interaktion

Det er et faktum om talesprog som allerede er nævnt ovenfor, at det grundlæggende er interaktionelt, dvs. det indgår i en udveksling individer imellem. At *tale er interaktion*, har været udgangspunktet både for den talesprogsforskning der tager udgangspunkt i den amerikanske samtaleanalyse, og for den sociolingvistik der udspringer af John Gumperz' såkaldt interaktionelle sociolingvistik. Det kan derfor synes naivt at ville indbygge en særlig dimension i kodningsmanualen der tager fat på dette aspekt. Er det ikke alt sammen – alt det der sker, når vi taler – interaktion? Ja og nej.

Det vi koder for i dimensionen Interaktion, er forholdet mellem samtalepartnerne i den enkelte særlige dataindsamlingsituation. Kategorierne i denne dimension tager udgangspunkt i at dataindsamling grundlæggende er en asymmetrisk samtalsituation: Indsamleren har pligt til at komme med de initiativer der skal til for at få samtalen til at flyde, mens informantens opgave grundlæggende er at svare. Efter et længere udviklingsarbejde blev resultatet fem kategorier, hvor der brydes med denne fundamentale – og naturligt eller snarere kulturelt forudsatte – spørgsmål-svar-struktur.

Kategorier i dimensionen Interaktion:

- Ingen styring
- Informant spørger interviewer
- Kamp om ordet
- Informanterne tager over
- Monolog

Den første kategori er oprettet for at fange de overgangsfaser hvor der ikke er en klar spørgsmål-svar-struktur. I den anden kategori er rollerne vendt på hovedet, mens de er uafklarede i den tredje. Den fjerde kategori er mest relevant for gruppeoptagelser hvor interviewerens bliver (gjort) overflødig, mens den sidste ophæver interaktionsstrukturen til fordel for informantens enetale.

Om helkodningsdimensioner og delkodningsdimensioner

Kategorierne i dimensionen Interaktion ovenfor bygger på et princip som vi efterhånden fandt frem til: I nogle af dimensionerne kan det betale sig at gøre kodningen skarpere ved at lade store dele af optagelserne være ukodet, for i stedet at fange de steder hvor der utvivlsomt var afvigelser fra det kendte mønster. Det betød at vi kan skelne tydeligt mellem

- *helkodningsdimensioner*, hvor alt i optagelsen skal have en kode (som dog kan være uændret for meget store dele af optagelsen), og
- *delkodningsdimensioner*, hvor kun de passager der opfylder de strenge kodningskrav, bliver tildelt en kode.

Samtaletype, Aktivitetstype og Makrosproghandling er helkodningsdimensioner, mens Interaktion, Genre og Udsigelse er delkodningsdimensioner. Samspillet mellem delkodning og helkodning kommer særlig frem i forholdet mellem delkodningsdimensionen Genre og helkodningsdimensionen Makrosproghandling.

Makrosproghandling

I dimensionen Makrosproghandling klassificeres passager efter hvad det er der udveksles: Der kan udveksles viden, holdninger eller følelser.

De tre kategorier er ikke nødvendigvis eksklusive, men det har vi valgt at gøre dem. Der kan naturligvis indgå væsentlige videnskomponenter i udveksling af holdninger, ligesom enhver ved at holdninger tit er forbundet med følelser. Det skal derfor forstås sådan, at hvis der er en væsentlig komponent af følelsesmæssigt indhold, så kodes der for Følelsesudveksling; hvis der gives udtryk for holdninger, kodes der for Holdningsudveksling; og hvis der blot udveksles information, skrives Informationsudveksling.

Den sidste kategori, Informationsudveksling, er en form for default-kategori og dominerer i optagelserne. Det betyder at kategorien ikke er særlig oplysende, men derimod hyppig nok til at vi kan sige at vi da i det mindste har kontrolleret den fonetiske analyse i en vis udstrækning når vi lagde til grund for den fonetiske kodning at: kun passager kodet som Informationsudveksling kan kodes fonetisk. Det kan se ud som om vi har udviklet hele den enorme iiv-analyse for blot at nedkomme med en minimal kontrol af den

fonetiske kodning, men det ville være en misforståelse. Når man skal kode fonetisk, skal man have alle informanter med. Den eneste makroproghandling der var i alle optagelserne, var Informationsudveksling. Derfor valgte vi at kode den. Når vi samtidig koder alt det andet, kan vi efterfølgende kontrollere om hele dimensioner eller særlige kategorier inden for dimensioner som Genre eller Interaktion har haft afgørende betydning for de resultater vi finder mht. fonetisk variation. Det findes der statistiske teknikker til (multivariat analyse), og dem bruger vi.

For at få redegjort fuldstændigt for det der foregik i alle optagelser i vores meget brogede datamateriale, var vi nødt til at tilføje to yderligere kategorier inden for dimensionen Makroproghandling: Svarende til at der kommer 'ikke-deltagere' ind i optagelsen, kan der ske det at informant eller interviewer skal udføre noget andet end blot at tale, f.eks. at skænke kaffe eller dele kage ud. Den slags passager isolerede vi med kategorien Handlingsbundet tale. Endelig var der en lille gruppe drenge der i en enkelt optagelse begyndte at finde på historier om de personer de var sat til at tegne. Det førte til kategorien Fiktion, som vist kun optræder denne ene gang.

Det samlede system for Makroproghandlinger ser sådan ud:

- Informationsudveksling
- Holdningsudveksling
- Følelsesudveksling
- Handlingsbundet tale
- Fiktion

Genre

Helkodningsdimensionen Makroproghandlinger spiller sammen med den centrale delkodningsdimension Genre. Der er skrevet meget om talesprogsgrænser, men der findes ikke noget færdigt system som vi blot kunne overtage. Derfor udviklede vi ret pragmatisk et system som på den ene side gjorde det muligt at sammenligne vores data med f.eks. Labovs (vi ville efterprøve hans ideer om narrativer som særlige), og som på den anden side isolerede de klare genkommende former som vi kender fra andre talesituationer, og som måske, måske ikke, optrådte i optagelserne. Netop fordi der er tale om en delkodningsdimension, kunne vi gøre kodning afhængig af om passagen opfyldte ret stærke krav til genkendelighed.

Narrativer – hvor fortælleren er hovedpersonen i en drastisk selvoplevet historie der (gen)fortælles sammenhængende frem mod en pointe – er den prototypiske kerne i det vi kalder 'det narrative felt'. Det indeholder foruden den slags narrativer også to slags redegørelser, som ligeledes støbes i en nar-

rativ form, men netop ikke opfylder kravene til at blive kategoriseret som Narrativer: Generelle redegørelser og Specifikke redegørelser. Forskellen er at Generelle redegørelser indeholder stof som ikke er knyttet til en unik hændelse eller nødvendigvis udgør informantens egne erfaringer, mens Specifikke redegørelser informerer om ting som informanten (eller interviewerens hvis det er ham eller hende der producerer den) har førstehåndserfaring med, men som ikke præsenteres som værd at fortælle en Narrativ om. Generelle redegørelser er således prototypisk om hvordan dagligdagen er organiseret, mens Specifikke redegørelser genfortæller en enkelt, ikke specielt vigtig, hændelse.

Men der er flere genrer i optagelserne, genrer som er velkendte fra mere eller mindre intime samtaler: Sladder, Vittigheder (dem var der forsvindende få af), Betroelser og Refleksioner, og så en genre som vi har overtaget fra Labov: Soap box.

Soap box er den velkendte genre hvor en informant pludselig begynder at fortælle interviewerens om hvordan verden efter hans eller hendes mening kan forbedres. Der kan være tale om små miniforedrag om forurening eller lokalpolitik.

Betroelser er der i sagens natur få af, idet vi definerede det som det at dele privilegeret information, dvs. at fortælle interviewerens (og dermed mikrofonen) noget der i princippet var og skulle forblive en hemmelighed. Hvor mange Betroelser der er på båndene, er ikke en hemmelighed (det er som nævnt få), men selve betroelserne bliver mellem forsker og informant.

Refleksioner minder om Soap box, men adskiller sig ved at være om livet og eksistensen.

Man kan tydeligt se samspillet mellem Makroproghandlingen Holdningsudveksling og Genrerne Soap box og Refleksion.

Endelig er Sladder her defineret som nedsættende udsagn om ikke-tilstedeværende personer. (Hvis personen var til stede, ville der være tale om genren Fornærmelse, men fornærmelser er der i sagens natur ingen af). Sladder optræder nærmest udelukkende i gruppeoptagelserne, hvor den imidlertid er temmelig almindelig.

Genresystemet ser sådan her ud:

- Det narrative felt:
  - Narrativer
  - Generelle redegørelser
  - Specifikke redegørelser
- Vittigheder
- Sladder
- Betroelser

- Refleksioner
- Soap box

Den særlige dimension: Udsigelse

Det er et karakteristisk træk ved moderne ungdomssprog at det indeholder midler til at *dramatisere* talen ved at citere andre eller taleren selv – sådan at vi hører det der faktisk blev sagt, eller kunne være blevet sagt, i en bestemt situation. Der har altid i dansk talesprog været midler til at angive 'fremmed tanke'. Det nye er at det studeres som et internationalt fænomen hvordan særlige former som 'I go', på dansk muligvis 'og jeg', kan indlede den slags 'citerer' fra andre.

For vores kodning er citater helt afgørende fordi der kan være (men ikke nødvendigvis er det) tale om stemmeforvrængning som netop skal udtrykke at det er en anden end taleren der gengives. Og i en sådan stemmeforvrængning – som formentlig i et vist omfang indrettes så den efterligner den hvis tale eller tanke gengives – kan netop nogle af de fonetiske variable vi undersøger, indgå. Med andre ord: Vi skal kunne udskille alt det stof, alle de passager i optagelserne, som ikke med rimelighed kan skrives på talerens 'egen, regning', for at være sikre på at vi ikke blander personer sammen som skal holdes adskilt.

Citater er imidlertid ikke den eneste slags 'fremmed tale'. Alt hvad der gengiver efterligninger, al oplæsning, alt hvad der indeholder ord brugt 'materialiter' (dvs. ord som kommenteres som ord i det danske sprog), og alt hvad der åbenlyst er parodier eller indeholder lyd gengivelse, kodes som Udsigelse.

Hvad kan det så bruges til?

I første omgang skal det understreges at hele øvelsen med at udforme en kodningsmanual og omsætte den til en kodningspraksis som gennemføres på et meget stort materiale, er en vigtig sikkerhedsforanstaltning. Det drejer sig om at sikre at de forskelle vi finder mellem gamle og nye optagelser, ikke skyldes den slags variation der allerede var mulig i fortiden – men faktisk er et udtryk for forandringer.

Til illustration kan vi se på tre optagelser med samme mand fra København. De første to optagelser stammer fra det gamle Projekt Bysociolingvistik og er altså fra 1986 og 1987. Den tredje optagelse er det ny interview med samme informant, lavet i 2007. Den fonetiske variabel vi ser på, er kort (a) foran alveolær og nul (se om det flade a i Kapitel 2), og vi ser særlig på genrene Narrativ, Generel redegørelse og Specifik redegørelse, samt på de passager der ikke er blevet kodet som tilhørende nogen genre. Se Tabel 2.

Tabel 2: En enkelt informant sammenlignet i samtid og med afstand i virkelig tid. Variablen er kort (a) foran alveolar og nul, det såkaldte Hanne-a; de tal der angives, er procentdelen af de korte a'er af samtlige der findes i optagelserne, som er hævdede. De genrer der er taget ud til særlig sammenligning, er Narrativer, Generel redegørelse og Specifik redegørelse. De sammenlignes så med brugen af variabelen i de passager der ikke passer ind i nogen genre.

		Narrativer	Generel redegørelse	Specifik redegørelse	Uden for Genre
gamle optagelser	interview	42	8	30	28
	gruppe-interview	26	20	23	26
ny optagelse	interview	30	40	31	28

Hvis man først kaster et blik på den kolonne der yderst til højre angiver tallet for brugen af den fonetiske variabel kort (a) Uden for Genre (langt de fleste forekomster af kort a er placeret i denne kategori, som dermed for så vidt udgør det sikreste mål for informantens anvendelse af variabelen), kan man se at informanten slet ikke varierer (forskellen på 26 og 28 procent er ikke på nogen måde signifikant). Snarere er stabilitet det der falder i øjnene – især hvis man sammenligner de to interviews: De har nøjagtig samme procenttal (28). Med andre ord: Informanten har ikke forandret sin brug af variabelen kort (a) overhovedet. Men ser man på fordelingen af de a'er der er placeret i Genrer, er det ikke hele sandheden.

Hvis vi ser på det gamle interview og sammenligner brugen af det hævdede korte (a) i Narrativer over for Generelle redegørelser, ser vi at forskellen er ganske voldsom (42 mod 8 procent) og ud fra alle statistiske beregninger signifikant. På baggrund af teorien om at narrativer fremmer 'afslappet' stil, kunne vi så antage at det hævdede korte (a) dengang (i 1986–87) var karakteristisk ikke bare for vedkommendes narrativer, men også for hvordan han talte når vi ikke optog ham på bånd? Her kommer gruppeinterviewet, som også antages at fremme 'afslappet' stil, ind i billedet. De to andre deltagere er informantens far og lillebror, så man kan regne med at de holder informanten fast i hans dagligsprog. Vi ser at der i gruppeinterviewet ikke er nogen forskel mellem Genrerne. Narrativerne skiller sig slet ikke ud. Så det eneste vi kan konkludere, er at når informanten sad alene med en feltarbejder, brugte han sine hævdede korte (a)'er anderledes i Narrativer end når han var sammen med sin bror og far. Og hvilken en af hans måder at bruge (a) på er så 'den rigtige'? Hvordan anvender denne informant i det hele taget (a)?

Hvis vi så ser på det ny interview, ser vi at forskellen fra det gamle interview mellem Narrativ og Generel redegørelse er væk. I datamaterialet er det nu de Generelle redegørelser der har flere hævdede korte (a)'er end Narrativerne (40 mod 30 procent), men forskellen er ikke statistisk signifikant. Tager

man så i stedet for og ser på én genre ad gangen, er det tydeligt at genren Generel redegørelse har forandret sig. Der er en klar (og statistisk signifikant) forskel på hvordan sammenhængen mellem kort (a) og Generel redegørelse ser ud i det gamle og i det ny interview. Informanten har øget fra 8 til 40 procent hævde a'er, og dette er et helt andet niveau end noget der fandtes i de gamle optagelser (gruppeinterview inkluderet). Alt dette illustrerer klart hvordan iiv-kodningen giver mulighed for at sikre sig mod forhastede udsagn om stabilitet og forandring.

I dette lille afsnit har vi arbejdet med en enkelt informant. Det skyldes at vi da vi udviklede iiv-manualen, kodede *alle* ytringer rent fonetisk for nogle få af vores informanter i et lille udvalg af optagelser – i alt 21. I dette korpus kan vi altså efterspore sammenhænge mellem Genre og fonetiske variable på en helt anden præcis måde end vi kan i det store datamateriale hvor der kun kodes 40 forekomster af hver variabel for hver informant. Pointen er at vi aldrig ville have kunnet opdage hvor store udsving denne informant allerede havde i det gamle interview hvis vi ikke havde krydset netop Genre og korte (a)'er. Det kan så føre til en hypotese om at netop Genren Generel redegørelse (som er ganske hyppig i optagelserne) er interessant at undersøge ikke bare for fonetisk variation men i sig selv. Det ser jo ud til at den behandles helt anderledes i det ny interview end i det gamle.

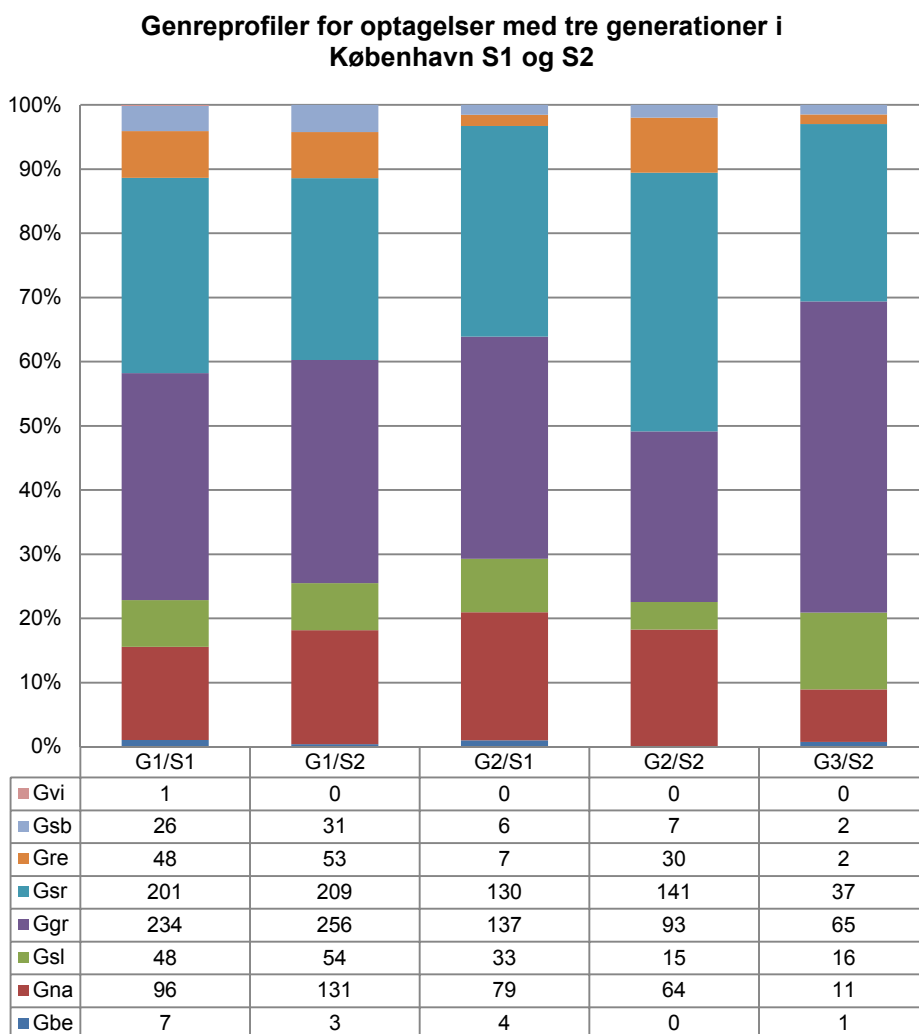
iiv-kategorier i virkelig tid

Iiv-kategoriseringen åbner et andet og spændende perspektiv. Den giver mulighed for at undersøge hvordan sociolingvistiske interviews varierer – hvordan de er forskellige fra projekt til projekt, og inden for samme projekt når tidligere gennemførte projekter genoptages. Vi kan f.eks. se på hvor mange eksemplarer der er af hver kodet kategori i de gamle optagelser og i de ny. Det handler dette sidste afsnit om.

Dermed bevæger vi os ind på det temmelig nye forskningsområde *socio-pragmatik*. Her arbejder man med socio-pragmatiske variable (det vi her har kaldt dimensioner) og angiver deres varianter. Det er ikke alt i iiv-analysen der lader sig genfortolke som socio-pragmatiske variable, f.eks. må begge dimensionerne Samtaletype og Aktivitetstype snarere ses som præciseringer af hvordan feltarbejdets teknik har været fortolket i de forskellige undersøgelser. Men for dimensionerne Interaktion, Makroproghandling og Genre lader det sig faktisk gøre at se konturerne af en socio-pragmatik som studerer hvordan det sociolingvistiske interview (og andre samtaltypen som man har anvendt som indsamlingsmetode) har udviklet sig i virkelig tid.

Det giver mest mening at anvende datasættet fra København i en sådan undersøgelse idet nogenlunde samme feltarbejdsmetode blev anvendt i både de gamle og de nye optagelser. Med andre ord er netop de dimensioner som

kunne forstyrre selve analysen, holdt nogenlunde konstant. Som prøve på en sådan kommende socio-pragmatisk undersøgelse fremstiller Figur 1 genreprofiler for sociolingvistiske interviews med de tre generationer i København fordelt på S1 (optagelser fra 1986–87) og S2 (optagelser fra 2006–07).

Figur 1: Genreprofiler for sociolingvistiske interviews med tre københavnske generationer i S1 og S2. De anvendte forkortelser er Gvi=Vittigheder; Gsb=Soap box; Gre=Refleksioner; Gsr=Specifikke redegørelser; Ggr=Generelle redegørelser; Gsl=Sladder; Gna=Narrativer; Gbe=Betroelser.

Man kan kommentere en sådan undersøgelse ud fra to perspektiver: For det første er det indlysende at det er lykkedes at fremkalde mange forskellige genrer inden for disse sociolinguvistiske interviews. Der er ganske vist et par genrer som kun optræder ganske sjældent, Vittigheder (Gvi) og Betroelser (Gbe). Alligevel er det påfaldende at det netop er lykkedes at fremkalde hele 15 tilfælde af genren Betroelser. Det skal dog nævnes at koderne har været meget i tvivl om netop betroelser, så rigtig mange af tilfældene har fået dobbeltkoder, dvs. de er blevet kodet som *både* en Betroelse *og* noget andet. I opgørelsen af genreprofiler kan man enten udelade alle dobbeltkoder (med informationstab til følge) eller opløse dem. Jeg har valgt at gøre det sidste. Dobbeltkoder får strøget den mest frekvente kategori ud fra det synspunkt at vi på denne måde får mest information, men det betyder så også at genrevariationen bliver en smule større.

For det andet fremgår det klart af Figur 1 at den relative andel af de forskellige genrer ændres over tid. Det gælder først og fremmest når de første optagelser er gennemført mens informanterne er i et andet livsafsnit end i de nye, og er derfor mest synligt i forholdet mellem Generation 2s tal (G2/S1 sammenlignet med G2/S2). De dominerende genrer tilhører dog i alle tilfælde 'det narrative felt': Narrativer (Gna), Generelle redegørelser (Ggr), Specifikke redegørelser (Gsr). Det betyder at det der overvejende foregår når samtalegrøden stivner til en genkendt genre, er at der fortæles. Det er ikke mærkeligt. Det er faktisk det vi beder informanterne om. (Det svarer til at den langt mest frekvente kategori af Makrosproghandlinger er Informationsudveksling). Der er imidlertid en vis forskydning inden for 'det narrative felt' mht. relative andele i de forskellige generationer og optagelser. Forskydningerne er givetvis *også* afhængige af alder på optagelsestidspunktet. Det er karakteristisk at G2/S1 og G3/S2 ligner hinanden. Der er ikke så mange Refleksioner (det ligger ikke rigtig i kortene for de 15–24-årige), og der er i de nye optagelser med Generation 3 ikke ret mange Narrativer. Det skal her siges at Generation 3 indeholder et meget smallere aldersudsnit end Generation 2 i de gamle optagelser. Det er sikkert derfor de ikke fortæller så meget om drastiske hændelser de selv har oplevet (Narrativer). De går kun i 8.–9. klasse. I forhold til Generation 1 i de ny optagelser (G1/S2) fylder de Generelle redegørelser (Ggr) mindre og de Specifikke redegørelser (Gsr) mere i Generation 2, men de Generelle redegørelser fylder endnu mere i Generation 3. Det kunne pege på at denne genre optræder som default for de unge. Kategorien Sladders relative vægt hos de helt unge i Generation 3, hvor det faktisk er den tredjehyppigste kategori, åbner for interessante problemstillinger. Måske er denne genre blevet mere acceptabel i takt med at alle børn tvinges ind i midlertidige fællesskaber fra de er 1 år gamle til de er færdige med en

uddannelse. Sladder er både en metode til at ekskludere og til at styrke bånd mellem dem man deler sladder med.

Jeg slutter med disse tentative betragtninger over det intrikate samspil mellem fordeling i samtidige optagelser og forandring mellem optagelser. Det er hele dette spil vi forsøger at indkredse med analysen af den intra-individuelle variation i virkelig tid. Som man kan se er arbejdet langt fra slut.

Hvis man vil læse mere ...

– om dialektforskningen og sociolingvistikens historie i Danmark

Gudiksen, Asger, Henrik Hovmark, Pia Quist, Jann Scheuer og Iben Stampe Sletten (red.). 2009. *Dialektforskning i 100 år*. København: Afdeling for Dialektforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet.

Se også Indledningskapitlet i denne bog.

Citatet i dette kapitels indledning er fra Peter Skautrup: Om Folke- og Sprogblanding i et vestjysk Sogn, oprindeligt trykt 1921, men her citeret efter: Skautrup: *Dansk sprog og kultur. Udvalgte afhandlinger og artikler 1921–1971*. København: Gyldendal 1976. 9–10.

– om Projekt Bysociolingvistik

Gregersen, Frans and Inge Lise Pedersen (eds.). 1991. *The Copenhagen study in Urban Sociolinguistics* 1–2. København: Institut for Dansk Dialektforsknings Publikationer, Serie A, nr. 30, C.A. Reitzels forlag.

– om sociolingvistisk feltarbejde

Labov, William. 1984. Field methods of the Project on Linguistic Change and Variation. John Baugh and Joel Sherzer (eds.) *Language in Use*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall. 28–53.

– om udskrivning efter andre metoder end Retskrivningsordbogen

(bemærk i øvrigt at ikke alle udskrifter i denne bog overholder dette princip)
Steensig, Jacob. 2001: *Sprog i virkeligheden*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
(Se særlig s. 32 ff.).

– om midler til at angive fremmed tale i ens egen

Brøndum-Nielsen, Johs. 1953. *Dækning – oratio tecta i dansk litteratur for 1870*. Særtryk af Københavns Universitets Festskrift. København: i kommission hos J. H. Schultz. (Se særlig afsnit III).

Rathje, Marianne. 2010. *Generationsprog*. (Dansk Sprognævns Skrifter 43), København: Dansk Sprognævn 2010.

Rathje, Marianne. 2011. Quotations and quotatives in the speech of three Danish generations. Frans Gregersen, Jeff Parrott and Pia Quist (eds.) *Language variation. European perspectives II. Selected papers from the 5th internatio-*

nal conference on language variation in Europe. Amsterdam: John Benjamins. 71–82.

Buchstaller, Isabelle. 2014. *Quotatives*. New York: Wiley/Blackwell.

– om iiv-analysen som sådan

Selve kodningsmanualen ligger på centrets hjemmeside både i en dansk og en engelsk udgave (<http://dgcss.hum.ku.dk/aarsberetninger/rapporter/>).

Den engelske udgaves indledning indeholder en kortfattet gennemgang af manualens tilblivelseshistorie.

– om genrer i hverdagsproget

Gregersen, Frans. 2015. Genre and everyday conversation. Sune Auken, Palle Schantz Lauridsen and Anders Juhl Rasmussen (eds.) *Genre and ...* (Copenhagen Studies in genre 2). København: Ekbatana. 56–98. Tilgængelig for alle på <http://www.ekbatana.dk/website/wp-content/uploads/2015/06/3.-Genre-and-Everyday-Conversation.pdf>

– om det sociolingvistiske interviews variationer

Se Randi Skovbjerg Sørensens Kapitel 9 i denne bog og læs derefter også hendes ph.d.-afhandling: *Turning the spotlight: Looking at the interviewers: A dialogical approach to interaction analysis of two interviewers' sociolinguistic interviews with a personality psychological perspective on the interviewers*, forsvaret 2014. Afhandlingen ligger på http://curis.ku.dk/ws/files/117137748/Ph.d._2014_Skovbjerg_S_rensen.pdf

Frans Gregersen, professor i dansk sprog, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.

Leder af Sprogforandringscentret 2005–2015.

E-mail: fg@hum.ku.dk